

Іеронимъ Анонимъ.



Томъ I.

**ПОВѢСТИ и РАЗСКАЗЫ.**

Л Ъ В О В Ъ.

Изданіе „Академическаго Круга.“

1 8 8 2.

Бібліотека Лемківской Клясики 2

ЮБИЛЕЙНОЕ ИЗДАНИЕ ОБЩ. „АКАДЕМИЧЕСКІЙ КРУЖОКЪ“.

Геронимъ Анонимъ.

---

# ПОВѢСТИ И РАЗСКАЗЫ.

Томъ I.



ЛВОВЪ.

Изъ типографіи Ставропигійскаго Института,  
подъ управленіемъ Стефана Гучковскаго.

1882.

Бібліотека Лемківської Клясики 2

Владимір Хыляк

# ПОВІСТІ І ОПОВІДАННЯ

Том I

Стоваришныя „Руска Бурса”  
в Горлицях  
Горлиці–Краків  
2013

**ВЪ ПАМЯТЬ**

**ДЕСЯТЫЛѢТНЕЙ ГОДОВЩИНЫ ОСНОВАНІЯ**

**ОБЩЕСТВА РУССКИХЪ СТУДЕНТОВЪ**

**„АКАДЕМИЧЕСКІЙ КРУЖОКЪ“**

**ВЪ ЛЬВОВѢ.**

**(1871—1881).**

**Зреалізовано завдяки дотації  
Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації  
Zrealizowano dzięki dotacji  
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji**

**Вступ і редакція:  
Олена Дуць-Файфер**

**Злемківщыл:  
Петро Муранка**

**Коректа:  
Анна Масляна, Марта Ватраль**

**© Copyright by Товаришшя „Руска Бурса” в Горлицях, 2013  
© Copyright by Stowarzyszenie „Ruska Bursa”  
w Gorlicach, 2013**

**ISBN 978-83-63568-09-2**

**Склад, печатаня і оправа:  
Dom Wydawnictw Naukowych  
Łamanie, druk i oprawa:  
Dom Wydawnictw Naukowych  
[www.dwn.home.pl](http://www.dwn.home.pl)**

**М**ного у насъ пишутъ и говорятъ объ успѣхахъ сдѣланныхъ въ послѣдныя времена на поприщѣ возбужденія русско-народной жизни въ Галичинѣ. Мы далеки отъ пессимизма, признаемъ, что много, очень много смѣнилось въ лучшее, но не лзя замолчати, что надежды, оживлявшія первыхъ поборниковъ святой нашей sprawy, еще далеко не осуществлены. Правда, интеллигенція наша, съ изъятіемъ людей запродавшихъ свое народное достоинство не стыдается теперь роднаго слова, но чи стается она тѣмъ самымъ русскою? Нѣтъ! Только рѣчь у нея русская, а мысли, чувства, идеалы — чужды!

Познавати свой народъ учатся у насъ изъ Крашевскихъ, Захарьясевичевъ, Сахеръ-Масоховъ и проч. — не позоръ ли то? Не отдаляетъ ли насъ тое чѣмъ разъ болѣе отъ того народа, который одинъ сумѣлъ сохранить всѣ памятники великой минувшести?

Крайняя отже потреба ширенія родной беллетристики, которая могла бы освободити насъ отъ чужихъ, такъ вредныхъ произведеній — наглядна. Тожь думаемъ, что не могли мы почтити десятилѣтней годовщины

Вельо в нас пишут і бесідують про успіхы, якы в остатнім часі были осягнены на поли пробуджыня руского народowego жытя в Галициі. Далеко нам до песимізму, признаєме, же вельо, барз вельо змінило ся на ліпше, але не мож замолчати, што надіям, якы оживляли першых борців за нашы святы справы, далеко іщы до сполніня ся. Поправді, наша інтелігенция, за вынятком люди, котры продали свою народову чест, не ганьбит ся тепер рідного слова, але ци через того стає ся она руском? Ні, лем бесіду має руску, а думкы, почутя, ідеалы — чужы!

Познавати свій нарід як принцип вчит ся в нас з Крашевских, Захарясевичів, Сахер-Масохів і інчых — ци то не ганьба? Не одсуват нас того што раз барже од того народу, котрий єден знал сохрании вшыткы памятки великого минулого?

Очевидна стає ся крайня потреба шырїня рідной белетристкы, котра могла бы освободити нас од чужых, шкодливых для нас творів. Прото адже

основанія „Академическаго Кружка“ полезнѣйшимъ отечеству дѣломъ, якъ изданіемъ повѣстей самаго лучшаго нашего новелиста.

Теперь, передаемъ ихъ Вамъ Отцы наши, которые учили насъ любви къ всему родному, да будетъ тое для Васъ доказомъ, что труды Ваши не были безуспѣшными; передаемъ ихъ Вамъ русскіи красавицы, изъ нихъ увѣдаете, что и родное слово въ состояніи поднести духа, загрѣти сердце; наконецъ, передаемъ ихъ и Вамъ юныи русскіи братья, крѣпятся родною мыслью, бо поприще для Вашей будущей дѣятельности великое!

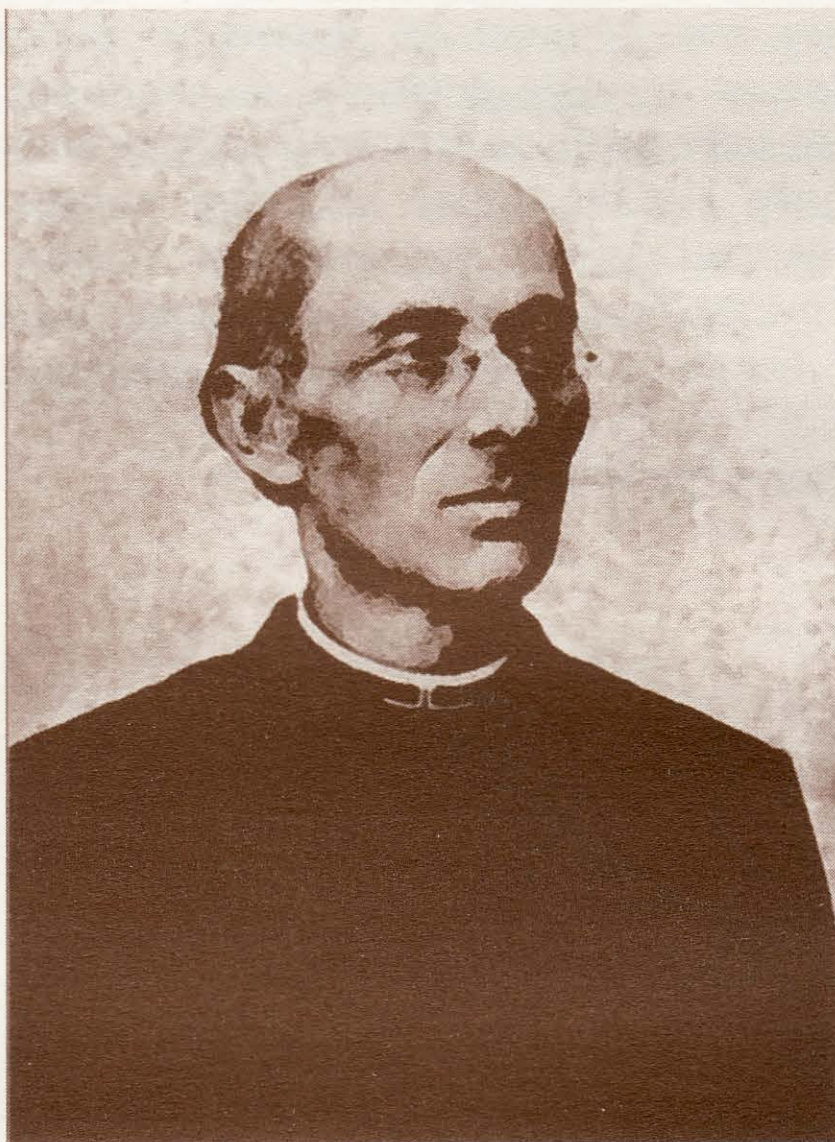
Съ вѣрою напередъ!

---

думає, же не могли сме учтити десятой річниці оснуваня “Академіческого Кружка” хосеннійшым для отчизны ділом як выданьом повісти найліпшого нашого белетристы.

Тепер передаєме іх Вам, нашы Вітцьове, котры вчыли сте нас любви до вшыткого рідного, най тото стане ся для Вас доказом, же ваш труд не был даремний, передаєме іх Вам, рускы красавиці, з них познате, же і рідне слово спосібне піднести духа, заґріти серце; вкінци передаєме іх і Вам, нашы молоды рускы братя, жебы сте ся покріпили рідном думком, бо поле Вашой будучой діяльности превелике!

З віром стремийме!



Владимір Хыляк (1843–1893)

## Владимір Хыляк — лемківській клясик

Замір видавання серії „Бібліотека Лемківской Клясики”, кед бы не інчы обставліня, повинен мати свій початок як раз в перевыданю першого тому зо штырьотомового збірного выдання *Повѣсти и разсказів* Іеронима Анонима (Владимира Хыляка), вміщаючого славетний *Шыбеничний верх*.

Понятя лемківска клясика бо, як має даяке уявліня в шыршій громадській свідомости, неуникнено односит ся до Хылякового твору, котрий стал ся символом того понятя. Чым на таку рангу заслужыл? Сут дві основны — як думам — гу тому причыны. Перша авторска, друга ідеова.

Владимір Хыляк, барже може іщы знаний в своїм часі під псевдонимом Іеронимъ Анонимъ (а тіж: В. Неляхъ, Лемко, Лемко-Семко, Нѣкій, Quidam), был в II половині XIX столітя найбарже ціненым в старорускых кругах галицкой інтелігенції писателем. По його повісти, оповіданя, гуморескзы стояли в замовлюючым шорі найбарже престіжны і рахуючы ся галицко-рускы видавництва і часописы. Маючы таке узнання, был сильно заангажуваным пропагатором Лемків і лемківского світа в шыршій рускій громадскости. Дякуючы його творам Лемковина выпрецизувала ся в пейзажно-географічным,

ментальным, громадським, а предо вшиткым культуровым значынню серед ріжних товды формуваных категорій рускості. Стала ся значуча і жива в велих вимірах свойой специфічної самобытності. Тот образ і суть Лемківської Руси/Лемковщини брала ся з основного свідчення достоменности, якої виразительом был Владимир Хыляк, котрий сам про ся писал

Рождень средѣ Лемковѣ, живучи отъ дитинства съ ними, и... надѣюся, или лучше, опасаюся, що умру между ними.\*

Його жытьова дорога была клясична для лемківського інтелігента, прото не мусіл глядати літературных сюжетів в фікції і зложених ідеологіях, лем черпал їх з себе, зо свойого світа і уявлінь през тот світ формуваных. Вродил ся 27 липця 1943 р. в Верховни як наймолодший сын тутышнього грекокатолицького пароха Ігнатія Хыляка. Нижшу гімназію кінчыл в Новым Санчы, выжшу в Пряшові. В роках 1861–1866 студіювал теологію во Львові і Перемышлі, де в 1866 был рукоположений. Свою священничу послугу зачал в селі Долины коло Шымбарку, пак был священником в Ізбах, а в 1870 р. остал парохом в Бортным, де провюл 22 роки. В 1892 р. перенесений остал на парохію в селі Литиня к. Дрогобича і остал гын аж до смерти 25 черевця 1893 р. Лишыл по собі понад 150 літе-

---

\* Юморъ у Лемковѣ (Этнографическій эскизъ В. Неляха), „Родимый Листокъ” 1880, ч. 12, с.188–190; ч. 13, с. 203–205; ч. 14, с. 219–221, ту: ч. 12, с. 189.

ратурных творів — повісти, оповідань споминів, етнографічних ескізів, фелієтонів, байок, гуморесок, сатиричних дрібничок. Мож речы, же уформуванa на стислым лемківскым корени ментальніст Влади-міра Хыляка творила еманацию природного ядра рідного простору, де быт человека, натуры, культуры творит своєрідну єдніст, глибоку, свідому не лем інтелектуальном, але тіж космічном/мітычном свідомістю. Прото популярніст Хыляка як писателя несла безпосередньо тіж популяризуваня і утверджаня в свідомости так зовнішній, як і внутрішній сути Лемковины з ей суровом але прекрасном природом, з єднакыма вздолж потоків побудуваныма хлопскыма хыжами, з малыма церковцями, з клібаніями-голодовками — „нужденной”, а єдночасні імпонуючой свойом силом моральности, простоты, віры, чести, незалежности. Таки сут тіж герої Хыляляковых творів, фурт ставляны пред великым трудом, пред выборами — ци вести легше, але нечестне, не своє жытя, ци тото „нужденне”, героїчне, але згідне з порядком усталеным гев і серед своїх. Як священник был Хыляк з дідичной натуры моралістом, як сын рідной землі — патріотом, што разом взяте неунікнено вело до будительскых діянь і великой одповідальности за свою отчизну. Прото не найдеме серед XIX вічных лемківскых творців постаті, котра барже выполняла бы модель клясика даного етнічного простору в своїм писательскым і жытьовым заангажуваню. Творы Хыляка были тлумачены предовшыткым на російській, а тіж українській язык, будили велике заінтересуваня серед інчых Східніх

Славян як вияв своєрідної еманациї духа єдної з руских земель — Лемковини.

Окрем авторского, рівно сильне значыня для класичности повісти *Шыбеничний верх* мал спомнений ідеовий чынник. Повіст, котра окрислена остала в піднаголовку як історична, записана подля народного переказу і вельох записок, має гідні шырший ідеовий вымір як лем фабулярне представліня і зінтерпретуваня історичных фактів і подій. Проявлять ся в ній сильне стремліня Хыляка до створіня візіі тяглости культурово-духового тырваня лемківського етнічного простору в його голістычным, сутьово зрозумілым і цільовым контінуум. Є то основна потреба конструкторів етнічности, котры все мусят збудувати свідоміст етносу на парадигмі народу wybranого, котрого основом єст памят і повинніст. Владимір Хыляк вельо труда посвячат увірогіднію заміщених в повісти сюжетів як правдивых, передаваних в народній устній традиції, през него лем зобраних і записаних. Бо істория народу єст в його піснях, тзн. в устным переказі, што як раз хоче вказати тот заангажуваний будитель. За свідчыньом Миколая Малиняка, імпульсом до написаня той повісти было прочытаня през Хыляка в ізбянській парохіяльній *книзі усопшых* запискы про повішыя през конфедератів солотвиського шолтыса Івана Сметаны. Писательска уява і патріотычна потреба такого уложыня і зінтерпретуваня минулого, жебы през него зрозуміле было теперішнє, а незбывальні і етосово вызначене будуче, вела перо будителя гу смілій візіі збудженого зо спаня народу. Народу, котрий покору

змінят в бунт і протиставит ся гнобителям. Неє гев оставлений без помочы — таку достає од інчых (сильнійшых) Русинів (так бесідує Хыляк патріота) і од Божой Матери Ізбянской (так бесіде Хыляк священник).

Повіст *Шыбеничний верх* написана остала в 1877, а односит ся в своїй фабулі до подій з перелому 60 і 70 років XVIII столітя, прото треба было вказати преказуваня в народі з покоління на покоління страшной візіі безчестных гнобителів руского народу, жебы принята она была як правдива, не выдуманна, односяча ся до нас, до наших предків, бо лем товды описана істория стане ся присвоєна през нарід як своя. Історичных фактів поза основныма, тзн. стацыйонуваньом на Лемковині в районі Ізб од осени 1868 до яри 1970 р. конфедератских одділів і їх битвами з королівскыма і російскыма войсками, і поза прикликаньом декотрых історичных назвиск маршалків Барской Конфедерациі, в повісти вельо не найдеме. Єст в ній натоміст передана правда (істория) культурова, духова, реальна в значыню географічно-просторовым. То тіж істория — не вельких чынів, доконань, влад, героїв, воєн, лем істория люди, спільноты в ей штоденным і святочным жыттю, в ей змаганю ся з дольом — істория з перспектывы простого народу.

Свою ціль осягнул Хыляк в полным вымірі. Факты з повісти *Шыбеничний верх* міцно діют на уяву і сут перцепуваны як реальны, поясняючи в давнині того, што в пізнійшых періодах (аж до днес) довершат ся в меджеетнічных реляциях, в кот-

рых лемківска громадскіст все выступує в підрядній позиції. Повіст бо написана єст з позиції здомінуваного народу, котра то позиція (вызначена Лемкам) незмінні дозволять зрозуміти себе серед окружаючого світа і найти такій *modus vivendi*, котрий пояснить, чом так єст і як в такій ситуації жыти згідні з собом, згідні зо свойом правдом. Ту адже запечатана єст одповід чом *Шыбеничний верх* то лемківска клясика з ідеового пункту виджыня. Достає чытатель в ній вшытко, што дозволять будувати етнічну достоменніст, яка лемківскіст розуміє на клясичний для етносу спосіб. Лемкам до днес пояснят самых себе, не Лемкам пояснят Лемків в їх підпорядкуваным упозиційонуваню, котре вымагат такого а не інчого розумліня світа і діяня в ним. Находят в тій повісти наступуючы по собі поколіня клясичний, тзн. на свій спосіб універсальний модель світа і меджеетнічных, асиметричных реляций, котрий дозволять ім однаходити продолжыня сути тырваня вызначеной през лемківскіст як етнічну катеґорию.

На днес відомо, же на *Шыбеничний верх* покликуют ся і тоты, котры николи не чытали повісти, лем знають ей „по народным переказі”. Преказ бо про тоту повіст єст шырокій, вказуючий на то, же фунгує она часто барже навет символічні як реальні, што часто єст вызначником клясичности даного культурового тексту.

Єднак, жебы приближыти чытателям тоту усимволічену повіст в реалным, фактычным вымірі, перепечатовуєме ей згідно з принятыма для серії „Бібліотека лемківской клясики” принципами. Ори-

гінал, написаний язычьом, як більшість лемківской клясики, заміщає ліворуч, тлумачыня на сучасний лемківській праворуч розверніня стран.

Повіст *Шыбеничний верх*, котра як II том „Бібліотеки лемківской клясики” початкує наш замір перевыдання вшитых штырьох томів *Повісти і разсказів* Ієронима Анонима, появлят ся з нагоды 170 річниці з дня народжыня і 120 річниці з дня смерти найвызначнійшого клясика лемківской літературы — Владиміра Хыляка.

# ШИВЕНИЧНЫЙ ВЕРХЪ.

Повѣсть по народному преданію и различнымъ запискамъ.



# **ШЫБЕНИЧНИЙ ВЕРХ**

Повіст подля народного преданя і ріжных записок

## ВВЕДЕНІЕ.

Ты навѣрно, любезнѣйшій читатель, не посѣтилъ под-  
бескидскихъ странъ. Не дивуюсь тому, ибо, если бы та  
закутина русской земли отличалась изящною красотою  
природы или необыкновеннымъ явленіемъ физическимъ,  
навѣрно не укрылась бы она предъ пристрастнымъ любо-  
пытствомъ сплиноватого Англичанина — и ты, читая па-  
негирикъ въ заграничныхъ часописяхъ, не выдержалъ бы,  
чтобы съ чужинцами не отдати признательность природою  
украшенной землѣ русской. Но на несчастье, такъ не есть.

Нужденная Лемковщина не имѣетъ ничего, чѣмъ бы  
могла принадлежи къ себѣ якого туриста; окрестность всюда  
стереотипна, гора и лѣсъ, лѣсъ и гора, а одна и другая  
однообразны. И села, между ними положенны, почти ни-  
чѣмъ не розличаются. Всюда тѣ же хаты однообразны,  
тягнушіяся вдоль потока, всюда церковца деревяна,  
съ трема червонными куполами, одна управа полева, овесь  
рѣдонькій, картофля низенькая, луги скупенькіи... Понима-  
ешь, что переходити подобную страну одному — страшно  
скучится, и что мнѣ пріятный былъ бы товарищъ въ до-  
розѣ. Прото не вмѣни мнѣ во зло, если я тебе, любезнѣй-  
шій читатель, умильно въ сопутники приглашаю. Не нужно  
тебѣ журитись надъ стратою времени и грошей, ибо я,  
яко повѣстеписатель, владѣю другимъ средствомъ движенія,  
чѣмъ суть локомотивы или дилижансы. Употребляя того

## ВВЕДІНЯ

Ты, дорогій читателю, ачий не бувал в бескід-ських странах. Не чудую ся тому, бо кед бы тота закутина руской землі виріжняла ся прелестном красотом природы, незвычайныма фізычным а особливостями, не скрыла бы ся она пред селекційным захопліньом Англичана — і ты, читаючи панегірык в заграничных часописах, не втримал бы-с ся, жебы з чужынцями не оддати належного для природом окрашеной землі руской. Та, на нещестя, так не є.

Нужденна Лемковина не ма ничого, чым бы годна спонадити до себе даякого туристу, околиця всяди стереотыпова, гора і ліс, ліс і гора, а єдно і друге подібне до себе. І села медже нима положены такой ничым не ріжнят ся од себе. Всяди такы самы хыжы, што присіли вздолж потока, всяди деревяна церковця з трьома червеньма банями, єдноракы нивы, рідкавий овес, пригашены компери, лучкы скупы... Розумієш, вандрувати подібным крайом самому — дакус прикро, і рад бы-м мати товариша в дорозі. Прото не возмий мі за зле, кед тебе, дорогій читателю, ласкаво за супутника прошу. Не мусиш быти в старунку што до вытраты часу і пінязи, бо я, як писатель, владам інчим од диліжансів ци коляі засобом пудуваня. Хоснуючы тоты за-

средства, не наживеши той невыгоды личной, якою надѣляется желѣзная дорога своихъ пассажировъ, ни не будешь ползати слимачимъ ходомъ, свойственнымъ нашимъ дилижансамъ, за что еще нуженъ — „экстра-трингельдъ“, я бо движусь изъ одного мѣстца въ другое на крылахъ фантази, скорше, чѣмъ летомъ молніи, а свободнѣйше, чѣмъ летомъ орла...

Движись со мною!

Прежде чѣмъ возмогъ ты надуматись, уже ты опустилъ подольскіи болота и находишься далеко на западѣ Галичины, даже и за мрачнымъ Бескидомъ. Если можешь окомъ похитити надписи придорожныхъ таблицъ, то убѣдишься, что находишься въ блаженномъ Мадяръ-Орсагѣ. Но не печались, что зашелъ ты въ самую глубину гордыхъ потомковъ Арпада, — то вздоръ! Вотъ, хотя, примѣромъ, на таблицѣ написано *Sarpatak*,\*) то можешь быть увѣренъ, что селеніе то называется отъ вѣковъ Мокролугъ, а жители его суть Словаки — „якъ рѣпа“. Правда, они говорятъ не множо неблагозвучнымъ шарпатакскимъ жаргономъ, но все-таки не понимаютъ мадарской рѣчи — наровнѣ съ тобою и со мною. Но мы въ летѣ фантастическомъ не одерживаемся на тѣхъ мелочныхъ объявахъ мадарской арроганціи, а въ другъ стаемъ подъ мрачнымъ Бескидомъ, и то подъ найвысшимъ выростомъ его въ той сторонѣ, подъ горою „Лацкова“. Круглый верхъ ея господствуетъ по-надъ всѣ селенія окрестныи, казалъ бы ты — она стоитъ на стражѣ между двумя свѣтами, между славянскимъ и гунскимъ, но съ одной и другой стороны прижимаются русскіи села къ ней, казалъ бы ты — просятъ у ней,

---

\*) чти: Шарпатакъ.

собы, не зажыєш той невыгоды, яком обділят желізна дорога своїх пасажырів, ани не будеш ползал слимачым ходом, властивым для наших диліжансів, за што іщы потрібний „екстра-трингельд“, я бо ношу ся з єдного на друге місце на крылах фантазіі, скорше од блискавиці і свобіднійше од лету орла.

Понес ся зо мною!

Поперед того іщы, нич міг єс ся намысліти, ты лишыл уж подольскы болота і находиш ся далеко на заході Галичыны, аж і за фалатом мрачного Бескіда. Кєд можеш оком обяти написы на придорожных таблицах, спохватиш, же нашол єс ся в блаженным Мадяр-Орсаг. Та не буд прибитий тым, же трафил єс до самой глубины гордых потомків Арпада, — то бздур! Дайме на то, на таблиці написане Sarpatak\*, але буд преконанний што село тото од віків зове ся Мокролуг, а селяне сут Словаками — „як ріпа“. Правда, они бесідуют дакус дивнозвучным шаришским жаргоном, та вшытко єдно не розуміют мадарской річы — так як я і ты. Але мы во фантастичным леті не спераме ся на тых марных проявах мадарской ароганціі, а момен-том стаєме під мрачным Бескідом, і то під найвыжшым выростом його в тій страні, під гором Лацкова. Округлий єй верх царює над вшыткыма околичныма селами, речы бы — стоїт на стражи медже двома світами, медже славянським і гуньським, але з єдною і з другою стороны прилігают гуній рускы села, повіл бы-с — просят ю, жебы не

---

\* чыт. Шарпаток.

чтобы не роздѣляла людей одной вѣры и народности, которыхъ политическіи границы отчужили...

Шить горы ослоненъ мракомъ. Словакъ изъ Габолтова или Русинъ изъ Фрички не доволенъ такимъ явленіемъ. „Не надѣйся на погоду — когда избянская тета люльку курить“ — говорятъ о горѣ Лацковой. Гора та стремниста, выходъ на ню невыгодный, но мы въ фантастическомъ летѣ находимся безъ всякаго утомленія на ея верху. Сожалѣю, что я тебе, любезнѣйшій читатель, туда повелъ, ибо по истинѣ — видъ изъ той горы — не стоитъ выхода на нее. Изъ ней увидишь только безконечную цѣпь горъ, которыя крыють между собою селенія, а дальшую окрестность дѣлають невидимою, — едва бѣлая церковца села Блихнарки и нѣсколько хатъ угорско-русского села Пѣтровой выскользнулось изъ-подъ ихъ ослоны. Только одно сельце, Бѣлична, простирающееся у сѣверного подножья Лацковой, представляется твоему взору въ цѣлости. Если обратимъ наши очи въ западно-сѣверномъ направленіи, увидимъ червонныя куполы церквей и нѣсколько соломяныхъ крышей. То село Избы. Спустившись съ горы, встрѣчаемъ въ западной сторонѣ той же мѣсто, значно возвышенное по-надъ уровень долины, обмеженное заросшимъ уже рвомъ, въ видѣ эллиптической звѣзды. То, повидимому, не дѣло природы, а дѣло рукъ человѣческихъ, — то таборъ когда-то барскихъ конфедератовъ. Нынѣ оретъ то мѣсто спокойно юноша, одѣтый въ короткій сѣракъ особенного кроя и накрытый капелюхомъ съ такъ широкими крысами, что изъ-подъ нихъ не возможно лица узнати. — та только дымъ, вертящійся изъ-подъ капелюха, велить заключати, что подъ нимъ мѣстится люлька и необходимый къ ней — ротъ съ головою. Въ близи сидитъ старикъ въ шапцѣ съ чорнымъ бараньимъ

\*

розділяла люди єдної віри і народности, котрых політичны границі почужыли...

Вершок горы отулений мраком. Словак з Габолтова ци Руснак з Фричкы не рад такому явліню. Не надій ся на хвилю, коли ізбяньска тета люльку курит — гварят о горі Лацковій. Гора тота прикра, обрывиста, вхід на ню невыгідний, але мы в фантастичным леті находиме ся цілком без труду на єй вершку. Жаль мі тя лем, дорогій чытателю, же-м тя ту привюл, бо по правді — видок з той горы не вартат виходу на ню. Виділ будеш одтале лем безконечны повісма гір, котры крыют медже собом оселі, а дальшу околицю чынят невидимом, — тілко лем што біла церковця села Бліхнарка і пару хыж угорсько-руского села Петрова vysлизнуло ся спід вкриття. Лем єдно селечко, Білична, што пристерат ся під північно-східньом убічу Лацковой, представлят ся твоім очам в цілости. Кед пізрime на північно-західню страну, будеме видіти червены бані церкви і пару соломяных стріх. То село Ізбы. Кед зыйти з горы, стрітимо в західній страні тых же Ізб поле значні двигнене понад рівен долины, обведене заросненом уж фосом в виді еліптычної звізды. То, видимо, не діло природы, а діло чловечых рук — то табір колишніх барських конфедератів. Гнескы спокійні оре тото поле паробок, одітий до короткой гунькы особливого крою, в капелюшы зо шырокыма крисами, спід котрых тяжко видіти лице, — і лем дым, што звиват ся спід калапі, велит заключыти, што під ним містит ся люлька і необхідна гу ній — гамба з головою. В близкості сидит дідусь в чорній бараній шапці, спід котрой

околишкомъ, изъ-подъ котораго длинный сивый волосъ на рамена падаетъ и, хотя весеннее солнце лагоднымъ тепломъ землю надѣлило, таки старикъ тотъ обвинулся крѣпко въ сѣрую „чугу“, чтобы огрѣти старыи застуденѣлыи кости... Онъ слѣдитъ внимательно каждую борозду, сдѣланную плугомъ, — не вырываются ли гроши, повѣренныи по преданію землѣ когда-то конфедератами... Покинь пустую надежду, бѣдный старикъ! Если конфедераты съумѣли гроши сбити, то — повѣрь мнѣ — съумѣли они ихъ такожь хорошо скрыти, иначе не имѣли бы средствъ, розсѣявшись позже въ мірѣ, роскошью высшею французской пышности проуказываться... Если же когда случилось, что невинный плугъ выкинулъ изъ святой земли заржавѣлую подкову или мѣдный грошъ съ подобіемъ послѣдняго щеголоватаго короля, — повѣрь мнѣ: то все, что оставили вамъ конфедераты въ заплату за столько понесенныхъ вами обидъ и пониженій... Лучше сдѣлай мнѣ милость и розскажи, сколько тебѣ извѣстно о пребываніи тѣхъ непрошзанныхъ гостей въ здѣшной окрестности.

И пергаментное лице старика Лемка оживилось немножко, чело помрачилось, очи же мелькнули враждебнымъ огнемъ. И началъ онъ мнѣ розсказывать факты, со ссылкой на свидѣтельства очевидцевъ, на родителей и сосѣдей, которые передъ 30 или 40 годами въ глубокой старости померли.

Послѣдствіемъ того розказа есть, что я тебѣ, дружескій читатель, все то опять розсказать намѣренъ — въ замѣнъ за твою терпеливость, съ которою ты мене по неблагодарныхъ горахъ Лемковщины сопровождалъ. Но прежде чѣмъ то сбудется, считаю необходимымъ, для дополненія моей повѣсти, посѣтити церковь въ И з б а х ѣ.

падат на рамена долгій сивий волос і, хоц ярне сонце лагідным теплом землю обділило, вшытко едно дідусь тот обвинул ся міцно до сірой чугы, жебы огріти стары застуденілы кости... Він слідит уважні каждую борозду одорану плугом, — ци дагде не выорють ся піняжки, за преконаньом вітци одданы земли через конфедератів... Одшмар порожню надію, бідний старче! Кед конфедераты годни были збити грошы, та — вір мі — годни їх были і добрі скрити, інакше не мали бы засобів, розсіявши ся пак по світу, вышньом французком розкішу пышніст проявляти... Кед же трафіло ся даколи, же невинний леміш вышмарил зо святой землиці заарджалену підкову ци мідяний піняжчык з подобом остатнього надутого короля, — знай: то вшытко, што лишыли вам конфедераты як заплату за тілко понесених кривд і понижынь... Ліпше оддай ты мі прислугу і розповідж, што знаш о перебуваню тых непрошених гости в тутышній околиці.

І пергамінове лице старого Лемка оживило ся, чело спохмарніло, очы замиготали ворожым огньом. І зачал він мі розповідати факты, з посиланьом ся на свідоцтва очывидців, вітци і сусідів, котры пред тридцятьома ци чотырдесятьома роками в глибокій старости померли.

Наступством той розповіді є, што я тобі, дорогій читателю, вшытко того зас розповісти мыслю — гейбы в подяці за твою терпеливіст, з котром ты мене по невдячных горах Лемковины опроваждал. Та поперед того мам за конечно, для дополніня мойой повісти, одвидіти церков в Ізбах. Подай мі

Подай мнѣ твою теплую руку, — мнѣ такъ не хочется съ тобою разлучиться... Ходи со мною!

Слѣдуя за поточкомъ, истекающимъ въ Бескидѣ, въ западной сторонѣ Лацковой, зайдемъ впрямь въ село Избы. Середъ него красуется церковь, принадлежащая нынѣ къ старшимъ сей окрестности, ибо еще въ 1755 году созданная. Внѣшность ея — то зданіе крестообразное, въ верху котораго пять круглыхъ куполовъ стремятъ. Во внутри церковь та, хотя обновлена въ недавнихъ временахъ, носить на себѣ печать древности, надѣляющей насъ яко-то сродною уютною тишиною, которая насъ къ богоговѣнію мимовольно влечетъ. Въ капицѣ по правой сторонѣ находится икона Покрова Пресвятой Богородицы. Въ обществѣ святыхъ угодниковъ божихъ возносится Царица небесъ съ вознесенными руками въ небо, но очи ея сочувственно обращены на ту нужденную землю, изъ которой громада несчастныхъ людей (а среди нихъ и тогдашній пресвитеръ избянский, о. Іоаннъ Ропскій, вмѣстѣ со своею супругою) призываютъ покрова непогрѣшимой Заступницы... На противоположной стѣнѣ изображена гора Лацкова съ лагеремъ конфедератовъ.

Но понеже неумолимое время, а больше грубая одежда Лемковъ-стариковъ, опирающихся во время богослуженія о стѣну, обтерли краски, то съ трудностью приходитъ розпознати способъ одѣянія и занятіе тѣхъ освободителей ойчизны. На той же самой стѣнѣ начертано лице мужчины — настояще польской фізіогноміи, съ шапкою (такъ званною „баторовкою“), держащего въ руцѣ пальмовую вѣтвь. Надпись — Św. Kazimiérz — объясняетъ намъ виравдѣ достовѣрно, кого тотъ образъ представляетъ, но простой народъ, а даже и одинъ польскій писатель увѣ-

твою теплу руку — нияк мі розлучати ся з тобом...  
Ход зо мною!

Крачаючи попри потічку, што витікат в Бескіді од західньої сторони Лацковой, зайдеме просто до села Ізбы. Посеред него пышнит ся церков, єдна зо старших в тій околиці, бо іщы 1755 рока поставлена. То крестовидна будівля, завершена пятьома банями. Всередині церков тот, хоц оновлена в недавнім часі, носит на собі печат давнины обділяючої якысом рідном притульном тишыном, котра мимовільні прикликує нас до богобійности. В каплиці, по правій стороні находит ся ікона Покрова Пресвятой Богородиці. В лику святих угодників возносит ся Цариця небес з двигненыма горі руками, але очы Їй спілчуваючо звернены гу нужденній земли, де громада нещестных люди (а серед них і товдышній ізбяньскій пресвитер, отец Іоан Ропскій, враз з імостю) просят опікы безгрішной Заступниці... На протилежній стіні выображена гора Лацкова з табором конфедератів.

Та — понеже непощадний час, а барже рапава одежа дідусів Лемків операючых ся в час богослужыня о стіну, обтерли фарбы — з трудом приходить розпознавати одіня і занятя тых освободителів ойчызны. На тій же стіні намалювано лице мужчыны акуратной польской фізійономії, з шапком — „баторівком”, тримаючого в руці пальмову голузку. Напис — Św. Kazimierz — пояснят нам штоправда преконуючо кого тот образ представлят, та простий нарід, та аж і єден польскій писатель преконаний,

рены, что то портретъ Казимира Пулавского, извѣстнаго маршалка конфедераціи ломжинской. По чьей сторонѣ правда, най археологи розсудятъ, ибо въ то скромному повѣстеписателю не мѣшались.

За иконостасомъ принадной скруктуры мѣстится престолъ — не греческій и не римскій, а такъ по половинѣ изъ каждого. Живая то характеристика среднихъ временъ уніи. Престолъ сей посвященъ лично Іоанномъ Малаховскимъ, унитскимъ владыкою перемышльскимъ, во время его скитальчества въ Лемковщинѣ, а вѣроятно во время его долшого пребыванія въ Брунарахъ. Кромѣ окрестности ярославльской, былъ нынѣшній мушинскій деканатъ дѣйствительною епархіею сего епископа, такъ якъ въ столовыхъ помѣстьяхъ бискуповъ краковскихъ не возможно было Русинамъ остатись православными. Пресвитерія цѣлая, такожъ и выше описанная каплица Покрова пресв. Богородицы, украшена издержками Пулавского. Въ ризохранилищѣ можно видѣти портретъ Іоанна Щавинского, приходника мѣстнаго во время хозяйничанія конфедератовъ въ Избахъ.

Узрѣвши собственными очами все, что мнѣ знати было нужно, благодарю тебе, любезный читатель, за пріятность твоего сопровожденія въ скучныхъ моихъ проискахъ. Прощай, до свиданія, — по — нѣтъ ; закъмъ розстанемся, еще одно достойное вниманія укажу тебѣ. Оглянись по-за себе. Вотъ тамъ за водою противъ церкви возносится холмъ, но не зеленый онъ, ибо отъ якого-то времени трава не растетъ тамъ почти, — мовъ бы за слѣдомъ лихого человѣка, изъ-рѣдка только увидишь тамъ недорослый яловець, который такъ и приклонился къ земли, казалъ бы ты — соромится, что родился на томъ мѣстѣ Тотъ холмъ называется нынѣ: **Шибеничный вершокъ.**

же то портрет Казимира Пулаского, відомого маршалка конфедерації ломжыньской. По чый стороні правда, най етнологи розсудят, бо мішати ся до того скромному мі — нияк.

За притігаючої структури іконостасом містит ся престіл — не грецкій і не римській, а так по половині з кожного. Жыва то характеристика середніх часів унії. Престіл тот посвятил Іоан Малаховскій, уніятскій перемышльскій владыка в час свого скытання на Лемковині, здає ся — в час свого долгого перебування в Брунарі. Окрем околлиц Ярослава, был нынішній мушыньскій деканат заправды єпархійом того єпископа, прото же в престольных помістях краківських бискупів не мож было Русинам оставати православныма. Ціла пресвитерия, тіж і выжше описана каплиця Покрова Пресвятой Богородиці окрашена за Пулаского. В різниці мож видіти портрет Іоана Щавиньского, місцевого пароха в час газдування конфедератів в Ізбах.

Взрівшы власныма очами вшытко што знати мі треба было, дякую ти, дорогій чытателю за приємність твого товариства в скрутных моїх выіскуваннях. Оставай з Богом, буд здоров! Або діждий! Нич ся розстанеме, іщы єдно достойне увагы ти вкажу. Обізрий ся. Там адде, за водом, напротив церкви выност ся горбок. Не зелений він, бо од даякого часу трава гын такой не росне — гейбы за слідом лихого человека, з рідка лем дізриш там ківільний яловец, схылений гу земли, рюк бы-с — стыдат ся, же виріс на тым місци. Тот горбок зове ся днес: **Шыбеничний Вершок.**

## ЧАСТЬ I.

### I.

Такой погодной и теплой осени, якая была 1768 года, не такъ скоро люди опять дождутся. На темно-синемъ небѣ не нашлась малѣйшая хмарка, ни малѣйшій вѣтрецъ не остужалъ лучей ясного солнца, которое вправдѣ не парило, якъ въ Петровцѣ, но мѣрнымъ и пріятнымъ тепломъ обняло вселенную, такъ, что казалось людямъ, что вторая весна въ одномъ году настала... Горы красовались не пожелтѣлою краскою, а дѣвическою зеленостью; деревина пріодѣта была еще въ густой листь, птицы не заботились еще о предстоящей имъ дорожѣ за далекое море, а веселымъ цвѣркотаньемъ, чирликаньемъ или перекликомъ дразнились взаимно, даже иногда необыкновенный въ томъ времени комари и мушки дерзкимъ летомъ и монотоннымъ жужжаніемъ проявляли овое удовольствіе.

И толпа людей, тиснувшихся изъ церкви Солотвинской, подобна была рою пчелъ, вылетѣвшему, по долгомъ зимовомъ уединеніи, на свободный воздухъ, на теплое солнце. Богослуженіе сего дня было долгое, ибо нынѣ праздникъ Покрова Пресв. Дѣвы, а вмѣстѣ годовый храмовый праздникъ въ Солотвинахъ. Гаморъ, якій теперь на церковной площади повсталъ, дастъ

## Част перша

### I

Такой погідной і теплої осени, як була в 1768 році, не так зас скоро діждут ся люде. На темно-блакитным небі ани єдної хмаркы, ани найлегший вітерец не остуджал промени ясноґо сонця; оно, правда, не пригрівало уж так, як в Петрівці, але прото мирным і лагідным теплом обнімало земличку, як бы друга в році весна настала... Горділи ся зеленым замаєны верхы, густыма листочками вкрывали ся дерева. Птахам не спішні іщы было летіти за далеке море, веселым цвірканьом, чирликаньом перекликували ся взаїмні. Аж і спізнене овадя і мушкы, шумным летом і в безконечным жуграню любовали ся жытьом.

І гурма люди, што серед натоппу выходили зо солотвиньской церкви, здавала ся рійком пчіл, яка по долгым зимовым сні вылегла на вільний простір і тепле сонечко. Днес праздник Покровы, до того кермеш в Солотвинах. Зато і Служба Божа так ся продолжыла. За зле не возме нихто оживлений гурк народа попри церкви. Ту стары газдове витают по-

слушати выговоръ за то, что ему дѣти избаловалъ. Если кто напастовалъ его прошеніемъ о ворожбѣ, такого гостя, отбросивши всѣ правила вѣжливости, гонилъ безцеремонно костуромъ.

О Курнацкомъ не возможно ничего положительнаго узнать. Лишивши подарки нововѣнчаннымъ, Яцку и Фесѣ, попрощался съ ними со слезами въ очахъ... О дальнейшей судьбѣ его двойныи ходять толки. Одни кажутъ, что онъ осѣлъ при Дубецкомъ, который, за австрійскаго правительства, сталъ на своей батьковщинѣ зажиточнымъ господаремъ, — другіи утверждаютъ, что Курнацкій, въ дорогѣ изъ Избъ на родину, попался случайно на конфедератовъ изъ отдѣла Міончинскаго и въ схваткѣ съ ними получилъ смертельную рану въ грудь. Міончинскій, будто бы, призналъ его русскимъ шпиономъ и засудилъ на смерть, но передъ исполненіемъ того засуда Курнацкій скончался, — лишь тѣло его имѣло быти на пострахъ селянъ повѣшено. Понеже читаемъ въ запискахъ, что, вслѣдствіе приговора Міончинскаго, маршалка конфедераціи белзской, 2-го ноября 1770 года повѣшенъ въ Избахъ шляхтичъ Антоній Курнацкій, когда-то гражданинъ любачевскій, то послѣдній толкъ былъ бы больше вѣры достойнымъ, если бы возможно было тожсамость личности доказать. На тотъ случай помножилъ бы и онъ число жертвъ, павшихъ въ той междуусобицѣ за свое праведное убѣжденіе...

Судьба барской конфедераціи извѣстна изъ исторіи. Якъ ни большая часть маршалковъ конфедератскихъ сопротивлялась королю не съ убѣжденія, а полученія ради выгодъ: одинъ только Бѣржинскій умѣлъ выго-

кы — зато, же му діти розпестил. Кед напастувал го дахто просьбом о ворожбу, такого гостя, одшмарившы вшиткы правила гречности, дигінчыл безцеремоніяльні костуром.

О Курнацкым не мож ся дізнати нічого конкретного. Лишившы дарунки нововінчаным, Яцкови і Фесі, зо слезами в очах попращал ся з нима. О його дальшій доли двоякы ходят оповісти. Єдны гварят, же остал при Дубецкым, котрий за австрійской власти стал ся на своїй отчизнині богатим газдом, інчы преконуют, же Курнацкій, в дорозі з Ізб до рідных стран, трафил припадком на конфедератів з одділу Міончыньского і в битці з нима отримал смертельну рану в груди. Міончыньській гейбы взял го за руского агента і засудил на смерт, та пред виконаньом того выроку Курнацкій вмер — лем тіло його мало быти на пострах селян повішене. Понеже чытаме в записках, што подля выроку Міончыньского, маршалка конфедерациі белзкой, 2 листопада 1770 рока повішений в Ізбах шляхтич Антоний Курнацкій, свого часу громадянин любачівській, товды остатній слід был бы барже вірогідний — кед бы мож было тожсаміст особы довести. В тым припадку помножыл бы і він чысло жертв, што пострадали в тій рокошы за свої переконаня.

Доля барской конфедерациі знана є історії. Хоц векшына конфедератских маршалків спротивляла ся корольови не з переконаня, а про власны выгоды, єден лем Біржыньській знал выгоды выкорыстати.

дами воспользоваться. Онъ перекинулся на сторону короля. Вправдѣ — стянулъ со стороны конфедератовъ на себе »инфамію«, но за то получилъ пожизненно доходы изъ села Злота, принадлежащего къ засекуестрованнѣмъ Русскими помѣстьямъ краковского бискупа.

По пораженіи Пулавскаго подѣ Избами, господствованіе конфедератовъ въ Лемковщинѣ на всегда сломилось. Еще зимовали Пулавскій и Мюнчинскій изъ года 1770 на 1771 въ Избахъ, но, поучены опытомъ, оставили русскихъ селянъ въ полномъ покоѣ. Съ весною 1771 г. — выступилъ Пулавскій противъ Русскихъ къ городку Пильзну и больше не вернулъ. На изгнаніи въ Америцѣ, кажется, позабылъ на обѣщанное учрежденіе фонда въ пользу избянской церкви.

Отъ выхода Пулавскаго — уже Избы не видѣли конфедератовъ. Годъ потомъ — Австрія заняла Галичину подѣ свое владѣніе.

Народъ отдохнулъ подѣ новымъ правительствомъ.

Икона Покрова пресвятой Дѣвы въ Избахъ перестала лить слезы...

КОНЕЦЪ II. и ПОСЛѢДНЕЙ ЧАСТИ.

Він перешмарил ся на сторону короля. Штоправда стягнул на себе інфамію конфедератів, але зато признано му досмертны доходы зо села Злота, котре належало до засеквеструваных через Росиян дібр краківського бискупа.

По програній Пулаского під Ізбами, газдування конфедератів на Лемковині на все ся зломило. Іщы зимували Пуласкій і Міончыньскій з 1770 на 1771 рік в Ізбах, але, навчені досвідчыньом, лишыли рускых селях в спокою. На яр 1771 рока выступил Пуласкій против Росиянам під Пільзном і одтамале уж ся не вернул. На вигнаню в Америці, здає ся, забыл о обіцяным установліню фонду на хосен ізбяньской церкви.

Од виходу Пулаского не виділи уж Ізбы конфедератів. О рік Австрия взяла Галичыну під своє владаня.

Нарід одітхнул. Ікона Покрова Пресвятой Дівы в Ізбах перестала проливати слезы.

*Злемківщыл Петро Муранка*

Владимір Хыляк



Том I

**ПОВІСТІ І ОПОВІДАННЯ**

Стоваришыня „Руска Бурса”

в Горлицях

Горлиці–Краків

2 0 1 3

ISBN 978-83-63568-09-2